

NA

1.- Naiz (“soy”). *Naz* erabili izan da, eta entzun daiteke. Izan aditzaren indikatibo orainaldiko singularreko lehen pertsona (nor). *Neuna* gaur goxin plaiko zubittik ureta salto eiñddabena (Ni naiz gaur goizean hondartzako zubitik uretara salto egin duena). *Gaur ena jungo betiko lekure* (Gaur ez naiz joango betiko lekura). Zebaitetan, “**naz**” osorik entzun daiteke.

2.- Nago (“estoy”). Egon aditz trinkoaren indikatibo orainaldiko singularreko lehen pertsona (nor). *Ni trankillna amentxe* (Ni lasai nago hemen). Ironiaz ezadostasuna adierazteko: *Neu-be bana bai / Neu-be zeuazna bai!* (Ez nago ados).

NABARRIKI

Gure auzoko (*etxebarrun*) etxe batean aritzen zen neskamea; nafarra bera, *Nabarriki*. “*Juli Errepuertoneko*” etxean, gure atariko bigarren solairuan bizi zen neskame hura, eta ahots bikaina zuen. *Arek Nabarririk ondo kantateban* (Nafar neska hark ongi abesten zuen). Nongoa ote zen!

NAGIXAK ATA

Nagiak atera (“desperazarse estirando los brazos”). *Iñon bistan olaik nagixak ataten... ori ezta edukaziñoi* (Inoren bistan horrela nagiak ateratzen... hori al da ba edukazioa!).

NAI

1.- Nahi (“voluntad, acto de querer”). *Neu-pe oixe nai neuke bañe, eziñddot* (Nik ere horixe nahi nuke, baina, ezin dut). *Isabeleaz bakaziñoitta juti naiko neuke; eztatt berak naikoraben* (Isabelekin oportetara joatea nahiko nuke; ez dakit berak nahiko duen).

Honekin bi zenbatzaile, behinik behin, osatzen ditugu: *naibeste, naidanbeste*. *Soteritak naidanbeste antxoba ekarrirau* (*Soterita* txalupak antxoia ugari ekarri du). *Plaittik naibeste ixurda ikusirouz* (Hondartzatik izurde ugari ikusi ditugu).

Gure amak, gauzak (gutziaren bat izaten zen) okasio egokietarako gordetzen jakin behar dela adieraziz, honako esatera hau esaten zigun: “*Nai danin jan ez, eta bir danin falta ez*” (Baldin eta nahi denean jaten ez bada; gero, behar denean ez da falta izaten).

2.- Nahiz (“o / u”). *Saisoi baten dendatik eroze jenero ekarten gendun zorretan: orixu nai azukri nai kafi nai arda* (Garai batean dendatik zernahi jenero ekartzen genuen zorretan: olioia nahiz azukrea nahiz kafea nahiz ardoa).

3.- *Nái-be*. Besterik ez zenuen merezi; pozten nahiz ezbehar hori zuri gertatu izanaz (“*mercido lo tenía, lo tenía...*”). Beste bati gertaturiko kalteaz pozten garenean ateratzen zaigu barren-barrenetik. *Naibe!* (Ez zenuen besterik merezi).

4.- *Nai dan guztí*. Edozer, nahi den guztia. *Eiñ* aditzari lotuta. Ondoren aditz laguntzaileak adieraziko dizkigu pertsonak, hots, nork nori egiten dion nahi duen guztia. *Orrek neskiorrek amai nai dan guzti etteotza* (Neska horrek amari edozer egiten dio). *Sarri nai dan guzti* ez da dagokion pertsonara egokitzen; batzuetan bai. *Orreik nai daben guzti etteotze gurasuai* (Horiek nahi duten guztia egiten diete gurasoei). *Guraso batzuk nai dan guzti etten lagateotze umiai* (Guraso batzuek, nahi duten guztia egiten uzten diete umeei).

NAIEZTA

Inork nahi ez duela, soberan (“de sobra”). *Iñonaiezta* (inork nahi ez duela) lokuzioaren elipsia da. Egoera arruntean estimazio handia izaten duen zerbait (janaria edo edaria), ugaritasuna medio sobratzen denean erabiltzen da. *Amen kokotxe naiku, inok naiezta* (Hemen, kokotxak ugari, soberan).

NAIGABI

Nahigabea (“disgusto”). *Semin erixotzi dala ta eztala, naigabe andixe eukirabe* (Semearen heriotza dela-eta, nahigabe handia izan dute). *Naigabi txikixe eztau artu amak, alabi etxetik jun eiñddela jakiñddabenin* (A zelako nahigabea hartu duen amak, alaba etxetik joan dela jakin duenean).

NAIKURE

1.- Nahikoa da (“basta ya”). Lokuzio honek muga markatzen zuen, hots, jolasari eta berriketari bukaera eman behar zitzaiola. Hurrengo honako hau izaten zen: *Naikurela esan dot* (Nahikoa dela esan dut). Baldin eta hori esaten zuena aita bazen, azkena honela: “*Gexexak gañez etten dabela!*” (Gehiegiak gainez egiten duela). Esaldi honekin hartzen genion neurria mugaren ertzari. Hantxe bukatzen ziren “festak”. Akabo gehiago, hurrengo saioa bitartean.

2.- *Naikure berói*. Horrekin aski dut (“ya es suficiente prueba”). Teoria nahiz iritzi bat sendotzeko, edo berri bat eraikitzeko, balio duen detaile esanguratsua entzun nahiz ikusitakoa frogatzat hartzen denean esaten da. *Olako ordutan Mikel bakarrik areaz antzir? Naikure beroi* (Horrelako orduetan Mikel bakarrik pertsona harekin leku hartan? Badakit horrek zer esan nahi duen).

NAIZÚ?

Gertatu den baino gogorragoa gertatzea zail dela adierazteko botatzen da galdera-elipsi hau. Osorik ere esaten da: *Naizu goorrauarik?* (Gogorragorik posible al da?). *Semik amai etxeko giltzak kendu. Naizu goorrauarik!* (Semeak amari etxeko giltzak kendu. Posible al da?).

NAPARRA PIKATU

Nafarrerria, baztanga (“picado de viruelas”). *Umi naparra-pikatuaz dakau* (Umeak nafarrerria harrapatu digu).

Aurpegian pikorren orbainak dituen edonorengatik esaten zen. *Arek gixonak arpexan naparra-pikatu eukan* (Gizon hark aurpegian “nafarrerria” zuen).

NARROTAN EÍN

Larrua jo, txortan egin (“joder”, “fornicar”). *Lena narrotan etteko ezkondu enbizan. On ostea ezta ezkondu biarrik* (Garai batean larrua jotzeko ezkondu egin behar zen. Orain ez dago ezkondu beharrik). *Batzuk narrotan erozeñeaz etten dabe* (Batzuek larrutan edonorekin egiten dute).

NARRÚ

1.- Larrua (“cuero”). *Narru zapateruk eukitteben zapatak konpontzeko* (Larrua zapatariek edukitzen zuten zapatak konpontzeko).

2.- *Narrozku*. Larruzkoa (“de cuero”). *Narrozko botak erosittuaz* (Larruzko botak erosi ditut). *Narrozko jaki erosizten atzo* (Larruzko jaka erosi zidaten atzo).

Ordea, guretzat garrantzizkoenak, *narrozko baloi* (larruzko baloia) eta *narrozko peloti* ziren. Gomazko “baloiak” sarri ikusten genituen, baina, larruzkoa hurbiletik gutxitan.

NARRÚ ATÁ

Bi testuinguru zehatzetarako balio digu: arrain asko harrapatu, edo lehiaren batean (futbolearen, pilotan, kartetan...) erraz irabazi. *Aurreko astin itxosa jun giñan da atunai narru atagentzan* (Aurreko astean itsasora irten eta ikaragarritzko hegaluze pila harrapatu genuen). *Pelotan narru atatzau markiñarrai* (Pilotan erraz irabazi diegu markinarrei).

Beste testuinguru batzuetan ere agertzen zaigu. *Atzo kofraxako bazkaxe eukiendun Berrittun. Billottai narru atagentzan* (Atzo Kofradiaren kontura bazkaria izan genuen Berriatuan. Arkumea erruz jan genuen).

NARRUGORRIXIN

Larru gorritan, biluzik (“completamente desnuda/o”). Gure artean hedatuagoa izan da *billottik* berba, baina inoiz umeei zegokienez, *narrugorrixin* ere entzuten zen egoera urrikalgarri eta latzari aipamena egitean. Gainontzeko testuinguruetan, honen ordeztu *billottik* (biluzik) erabili izan dugu. *Neu baltzin ume kottauak narrugorrixin ebizen* (Negu beltzean ume gizajoak larrugorritan zebiltzan). *Igaxan billottik ibillizin* (Biluzik aritu ziren igerian).

NARRÚ KENDÚ

Larrutu (“despellejar”). Beste hainbat mehatxu bezala, hau ere betetzen ez dena izaten da, zorionez! *Etxea allatezazenin narru kendukotzut!* (Etxera heltzen zarenean, larrutu egingo zaitut!). *Atrapatemot narru kendukotzat* (Harrapatzen badut, larrutu egingo dut).

NÁSAI

Ugaritasunean, lasai, zabal, handi (“copiosamente”, “en abundancia”, “con holgura”). *Nasai bixiri orreik; orrei ezgakue ixte falta* (Horiek lasai bizi dira; horiei ez zaie ezer falta). *Baakau leku amen; nasaigaz jarritte* (Badugu hemen lekua; lasai gaude eserita). *Nasai dakat nik au jakiau* (Handi daukat jaka hau).

NASAITTASUNE

Lasaitasuna (“tranquilidad”). *Len estu bixi giñan, bañe, atte arrastin asi zanin, a zelako nasaittasune artu-ban gure amak* (Lehen estu eta larri bizi ginen, baina, aita arrasteko txalupetan lanean hasi zenean, gure amak lasaitasun ederra hartu zuen).

NASAITTU

Lasaitu (“aflojar”, “ensanchar”). *Atzo erosittako praka azulak amak nasaittukoztaz gerrixan* (Atzo erositako galtza urdinak amak lasaituko dizkit gerrian). *Nasaittu zattez emakumi etorrikora-ta* (Lasaitu zaitez emakumea, etorriko da eta).

NASAXE

Lasaia, zabala, handia (“holgado/a”). *Jertsa nasaxe ekarritazu. Estutxua eukiko neuke obeto* (Jertse lasaia ekarri didazu. Estuagoa izango nuke hobeto).

NÁSTA

1.- Nahastu (“mezclar”, “revolver”). *Taberneruk len arda uraz nastateben* (Tabernariet lehen, ardo uraz nahasten zuten). *Nik garbi esanetzan gauzi zelan zan; bañe, zure koñatik gauzak nasta eittuz* (Nik garbi esan nion gauza nola zen; baina, zure koinatak gauzak nahastu egin ditu). *Orrek nastako leuke!* (Oso abila da hori bazterrak nahasten). *Kartak ondo nasta, tranpaik eiñbaik* (Kartak ondo nahastu tranparik egin gabe).

2.- *Nastá-nasta eiñdde*. Nahastuta, ilunduta (“totalmente confuso/a”). *Arek era batea esaztaz gauzak, eta zuk bestea. Bixonartin nasta-nasta eiñdde laga nazue* (Hark era batera esan dizkit gauzak, eta zuk alderantziz. Bion artean erabat nahastuta utzi nazue). *Gauzak argitzeko asmotan etorrire, bañe, nasta-nasta eiñdde junde* (Gauzak argitzeko asmotan etorri da, baina, zeharo nahastuta joan da).

NASTÁU

Koñaka eta anisa, biak soltekoak, elkarrekin nahastuta (“sol y sombra”). Gure aitak *nastau* deitzen zion. Ondarroan beste askok deitzen ote zion horrela? Zenbaterainoko hedadura ote zuen berba honek? Auskalo! *Aide Goikotorrea ta ekarri azunberdi nastau* (Joan Goiko Torre dendara eta ekarri pitxer erdi *nastau*).

NÁSTI

1.- Nahastea (“enredo”, “embrollo”). *Barran arraiñ kaja batzuk zile ta ezile, ederra nasti atarabe!* (Portuan, arrain kaxa batzuk zirela eta ez zirela, sekulako nahastea sortu dute). *Atzo gauzak ordenata ezkenduzen laga-ba! Amen ze nastera-ba!* (Atzo ez al genituen ba gauzak txukun ordenatuta utzi! Orain, hau da nahastea dagoena!).

2.- *Nasté-borrasti*. Nahaste-borrastea (“embrollo”). Soka, kordel eta aparailuei dagozkielarik arrantzaleek beste berba bat dute maiteago: *enpatxu*. Beste testuinguruetarako gordetzen dute *naste-borrasti* hitza. *Kartetan gebizen zea baño trankilla. Etorrire, ta demasa atarau naste-borrasti* (Oso lasai genbiltzan kartetan. Etorri da, eta sekulako nahaste-borrastea sortu du).

NASTERU

Nahastailea, bazter-nahastailea (“liante”, “salsero/a”). *Nastatzalli* ere entzungo dugu, baina, gutxiagotan. *Onek umionek eronun ataten dau nasti. Nastero andibata au umiau* (Ume honek edonon sortzen du nahaste-borrastea. Ume hau nahastaile handia da). Neska balitz, *nasteri*.

NASTOSU

Korapilatsua (“complicado/a”). Izenondo hau, pertsoneri barik, egoera, joko, partitura, gertaera eta horrelako zerbaiti ezartzen zaio. *Korun kanta errezak ikasten douz, bañe on ikasten gabizena bixkat nastosure* (Koroan abesti errazak ikasten ditugu, baina, orain ikasten ari garena apur bat korapilatsua da).

Pertsoneri ere ezartzen zaie izenlagun hau: istilua eta haserrea aise sortzen duena. *Mutila nastosu* izango litzateke, eta neska, berriz, *nastosi*. *Orreandik obarozu aparte ibilli, ori nastosure-ta* (Hobe horrengandik urruti bazabiltza, horrek istilua berehala sortuko baitizu). *Ori andrioi nastosiara...! Gauza bateattik gebizen berbetan. Beste karrera bat atarau berak eta danok nastagattu* (Hori emakume nahastailea! Gai bati buruz ari ginen hizketan. Beste hizpide bati ekin dio eta denok nahastu gaitu).

NÁTTE

1.- Nahita, apropos, berariaz (“intencionadamente”). *Nik berai dexkurun eitzat, bañe, berak natte eizta* (Nik berari nahi gabe, egin diot, baina, berak niri, nahita egin dit).

2.- Nahiz eta (“aunque”). *Natte musturrak apurtu, bizikleta txikixak artu eta bizikletan ikasten ibiltten giñan* (Nahiz eta muturrak hautsi, bizikleta txikiak hartu eta ikasten aritzen ginen). *Natte gero zaplarak artuko genduzela jakin, txokolateik atrapatzen bagendun, jan etten gendun* (Nahiz eta ziur jakin ondoren jipoia jasoko genuela, txokolaterik harrapatuz gero jan egiten genuen).

3.- *Nátte-bez*. Nahita ere ez (“ni aun queriéndolo”). *Pelotan nik zure kontra galdu? Natte-bez!* (Nik zure kontra pilotan galdu? Nahita ere ez).

NATUBITTATE EUNE

Natibitate eguna, abenduaren 25a (“Fiesta de Navidad”). *Natubittate eune jai andixe ixatezan* (Natibitate eguna jai handia izaten zen).

Gabon egunaren biharamuna. Ahalik eta dotoreen jantzi eta meza nagusira joan behar. Ondoren, herri osoan zehar prozesioa gabon-kantak abestuz. Beste abesti batzuk ere kantatuko ziren, baina, batez ere “*Ai au gabaren*”: *Ai au gabaren zoragarria Jesus jaio da Belenen. Erririk erri billa gabiltza, billa gabiltza beraren. Aingeruak kanta, artzaiñ onak dantza, guztion alabantza zuri zor dizugu...* Baina azken esaldi hori, geuk ulertzeko moduan esaten genuen, “*Zuri zer dotzu-gu*”. Guretzat prozesio hura, eta beste guztiak, “juerga” biziak izaten ziren. Apaizek nahiko lan izaten zuten ordena zaintzen. *Don Jesuseattik ero Don Germaneattik eztozkun arduraik. Donimiliok eta Domanuelek sartzeozkuen billur bixkat* (Don Jesusengatik edo Don Germanengatik bost axola. Don Emiliok eta Don Manuelek sartzen ziguten beldur apur bat).

NATURAL

1.- Naturaltasunaz, itxurakerietan aritu gabe (“con naturalidad”). *Mundu guzti zeuri beireranin kosta etten da, bañe, alegiñez, gauzak natural enbirdiz* (Jende asko zuri begira duzunean ez da erraza gertatzen, baina, ahal bada gauzak naturaltasunaz egin behar dira).

2.- Diren bezala, ezer aldatu gabe. *Olan ezta ixan. Ezaxu gauzi natural* (Horrela ez da izan. Esan ezazu gauza, gertatu bezala).

3.- *Natural eón*. Burutik ondo egon, burutik sano egon, normal egon (“estar en su sano juicio”, “estar bien de la cabeza”). Galderan edo ezezkako esaldian agertzen zaigu. *Batelai sue emotzazule? Zu eza natural!* (Batelari su eman diozula? Zu ez zaude burutik ondo!). *Natural zaz? Zeu(k) bakarrik zelan jangozuba lau kiloko atune!* (Zu ez zaude burutik sano. Zuk bakarrik nola jango duzu lau kiloko hegaluzea?).

NATURALA

Normala, zentzuduna (“normal”). Jokabide edo ekintza ezohikoak burutzen dituenagatik galdetzen da ea naturala den, zuzen eta aurpegira, erotuta dagoela ez esateagatik. *Ori disparatioi zelan eiñddau? Naturalara bera?* (Astakeria hori nola egin du? Burutik sano al dago?). Ezezko esaldietan ere bai. *Ori ezta naturala* (Hori ez da normala / Hori burutik jota dago).

NÁUSI IXÁN

Nagusi, txapeldun, onena izan (“ser el mejor”). Lehia batean aurkariak erabat menpe hartu. Agintearen jabe eginez boterea eskuratu. Sarri aditzaren elipsia egiten dugu. *Pelotan famauk asko eondiz, bañe, Retegi nausi ixantzan* (Pilotan onak asko izan dira, baina, Retegi izan zen onena). *Aringaingan zeuza nausi* (Korrika zu zara onena). *Musin zeuei(k) zarie nausi* (Musean zuek zarete txapeldunak). *Gerri amattu zanin, frankistak nausi. Guk ez geunkak berbaik* (Gerra bukatu zenean frankistak nagusi. Guk ez genuen hitzik). *Golpeik jo-bez, lapin keixpi baño alperraua ixan, da bera nausi* (Golpe zorrik jo ez, laparen itzala baino alferragoa izan, eta bera nagusi).

NAUSIXE

1.- Adin handikoa (“mayor”, “de mucha edad”). Gehienetan, izenondo honi *pertsona* berba ezartzen zaio aurretik: *pertsona nausixe*. *Pertsona nausixai ori baño errespeto gexa biako* (Adineko pertsonari hori baino errespetu handiagoa izan behar zaio).

2.- Adin-nagusikoa (“mayor”, “de edad suficiente”). *A neska nausixera, ta bakarrik juleike, bañe zu ondioik ez* (Hura adin-nagusiko neska da eta bakarrik joan daiteke, baina, zu oraindik ez).

3.- Nagusia, zaharrena (“el/la mayor”). Familia eta senide artekoei ezartzen zaie: *seme nausixe, alaba nausixe, arreba nausixe, aizta nausixe, eta abar*. *Gure seme nausixe soldautzan da* (Gure seme zaharrena soldaduskan dago). *Goikun alaba nausixe ezkontzen da* (Goikoen alaba nagusia ezkonduko da).

NAXAN

Zerbait (izendatzen den arrain jakin bat) harrapatu nahian. *Arratsaldin junga itxosa, San Klara azpire txibi naxan, bañe, grano-pe eztou atrapa. Ostea illuntzin jundizenak erozemat txibi atraparabe* (Arratsaldean joan gara itsasora, Santa Klara azpira txibiak harrapatu nahian, ordea, alerik ez dugu harrapatu. Iluntzean joan direnek berriz, txibi asko harrapatu dute).

Beti ere, berba honen (*naxan*) ondoren arrain baten izena dator, harrapatu nahi dena zein arrain den adieraziz: *antxoba naxan, txibi naxan, boba naxan, itxoskabra naxan, txitxarro naxan, berdel naxan...* *Txitxarro naxan urten gendun, de bai atrapa-be! Berrotamar kilo txitxarro enbarka* (Txitxarroa harrapatu nahian irten ginen itsasora. Askok harrapatu genuen: berrogita hamar kilo).

“Baten gertaazkun Plantxan. Arrañe ederto markazkun. Ondarrutik Lekatxoa bittartin da Plantxi. Aparraranin-be antxe errepaten da amen kosten gexen: “Ete! Plantxan ederto markaten dau olatu”. An da detalle bat: Santa Katalina bistan baakazu librezaz arrittik,

garbixinzaz. Santa Katalina ezkutateatzu te arrixin sartzeza. Boba naxan gebizen, bobi amentxe bazterrin ibiltten da-ta. Arkotxan zan ori. ArraÑe ederto topaendun. “Ia bixkat urteten daben”. Santa Katalina erdi bistaratu-ero eintzan-da: “Bota leikela emoten dau”. Bota gendun, de treiñ guzti onduai agarrata. ArraÑe an euan. Amen bazterrin arraÑeakazu: bobi, lupiñi, eroze arraiñ. Bazterra famaure. Bete-betin artu gendun atxan bat. Treñan beun guzti berantzako. An geatu zan a”. (Bedialauneta Laka Luis Mari).

(Behin gertatu zitzaigun *Plantxi* deituriko lekuan. Arraina ederki markatu zigun. Ondarroatik Lekeitiora bitartean dago *Plantxi*. Itsasoa mugitu samarra dagoenean hantxe antzematen da oso ondo: “Begira! *Plantxan* ederki markatzen du olatua”. Han dago xehetasun bat: *Santa Katalina* lur muturra (Lekeitiokoa) bistan baduzu, bazterreko harkaitzetik libre zaude, leku garbian. *Santa Katalina* ezkututzen bazaizu harrian sartu zaren seinale. Boga harrapatu nahian genbiltzan, boga hementxe bazterrean ibiltzen baita. *Arcocha Balenciaga* txalupan zen hori. Arraina ederki aurkitu genuen. “Ea arraina apur bat harkaitzetik irteten den”. *Santa Katalina* apur bat bistaratu-edo egin zen: “Sarea bota daitekeela ematen du”. Bota genuen, eta sarea hondoan kateatuta. Arraina han zegoen. Hemen bazterrean arrain ugari daukazu: boga, lupia, zernahi arrain. Itsas bazterra aberatsa da. Bete-bete harrapatu genuen haitzen bat. Sarearen berun guztia galdu genuen. Han geratu zen hura).

NAZIONALISTI

Abertzalea (“nacionalista”). Berba hau, abertzaleak ez zirenek erabiltzen zuten batez ere; eta pluralean (*nazionalistak*) maizago singularrean baino. Izan ere, garai batean, aukera politikoko horiek, bakoitzak baino gehiago familiak eta inguruak ezartzen zuen. Familia abertzale batean karlista bat egotea, edo alderantziz, gerta zitekeen, baina ez zen ohikoa. *Orreik nazionalistatiz* (Horiek, familia horretakoak, abertzaleak dira).

Aurrekoek, *bizkaitarrak* berba erabiltzen zuten; gure garaian *nazionalistak* (abertzale ez zirenen ahotan) eta *abertzalik* (abertzaleen ahotan).

NAZKANTI

Nazkagarria, nazkantea (“asqueroso/a”, “repelente”). *Ori baño pertsona nazkantiarik ezta mundun de Euskal Errixan* (Hori baino pertsona nazkagarriagorik ez dago, ez munduan eta ez Euskal Herrian).

NÉAR EIÑ

Negar egin (“llorar”). *Ordun on baño near gexa ettezan, da barre-be bai* (Sasoi hartan orain baino negar gehiago egiten zen, eta barre ere bai).

Garai hartan ume asko ginen, eta umeak negarretik barre egitera lipar batean igarotzen dira: *ontxe near, da ontxe barre*. Horrelakoetarako bagenuen esaldi egina: “*Near da barre; kaka berde*”. Pertsona helduei, negarrak edo barreak, luzaroago irauten die, bata nahiz beste eragin dien motiboaren uberak hantxe irauten baitu bizirik; beraz, denbora gehiago behar izaten dute egoera alaietik tristera igarotzeko. Oraintxe negar, eta oraintxe barre umeen kontua da; eta bai kaka berdea ere. Garai batean, behinik behin, oraingo konturik ez dakit, umeek kaka berdea sarri egiten zuten, helduek aldiz inoiz ez.

Amek, amonek ere bai, berehala bereizten zuten benetako negarra eta azalekoa, hots, minik gabekoa. *Nearrez da baÑe, eztauke ixe. Ori miñipaiko nearrara* (Negarrez ari da, baina, ez du ezer. Hori, minik gabeko negarra da).

Near eiñ / eiñ near: Ironiazko agindua, negarrez ari denari, alferrik ari dela aditzera emateko. *Artuzuz ederrak, eta on, eiñ near* (Hartu dituzu ederrak eta orain egin ezazu negar).

NÉAR ERÁIÑ

Negar eragin, negar eginarazi (“hacer llorar”). *Amaike near eraizte niri orrek* (Hamaika negar eginarazi dit niri horrek). *Gurasuai near asko eraiñddakure ori* (Gurasoei negar asko eginarazitakoa da hori).

NEARGARRIXE

1.- Penagarria, tamalgarria (“lamentable”, “deplorable”). *Neargarrixera pertsona gazti olaik gaxoik ikusti* (Penagarria da pertsona gaztea horrela gaixorik ikustea)

2.- *Neargarrittasune*. Negargarritasuna, penagarria (“situación lamentable”). *Baserrixe erre zala-ta, ikustea jun giñan. Axera neargarrittasune!* (Baserria erre zela-eta, ikustera joan ginen. Penagarria benetan!).

Leku gehienetan, negargarri hitzari “-keria” atzizkia ezartzen diote. Guk aldiz, “-tasuna”. Egoera tamalgarria, penagarria adierazten duen berba.

3.- *Neargarrizku*. Negargarrizkoa, penagarria (“lamentable”). *Neargarrix*e berbaren sinonimoa. *Neargarrizko biximoru daru orrek andriorrek* (Negargarrizko bizimodua darama emakume horrek).

NEARGURI

Negargura (“ganas de llorar”). Negargura eduki (izan) egiten da, baina, gehienetan zerbaitek ematen duelako. *Ume txikixak olan ikustik nearguri emoteozta* (Ume txikiak horrela ikusteak negargura ematen dit). *Nearguriakat, bañe, eztaitt zeattik* (Negargura dut, baina, ez dakit zergatik).

NEARRA

1.- Negarra (“lloro”, “llanto”). *Gabaz umin nearra labarmena ixaten da* (Gauetz haurraren negarra nabarmena izaten da). *Umin nearra entzutemozu, allarte* (Umearen negarra entzuten baduzu, erne).

2.- *Neár baten*. Negar batean, negar handiak eginez (“a todo llorar”). *Maxuk jo eibala ta umi near baten etorri zan eskolatik* (Maisuak jo egin zuela eta umea negar batean etorri zen eskolatik). *Atzo goiko andrik near baten urteban etxetik. Eztojakin ix*e bañe zeoze pasaakue (Atzo goiko andrea negar batean irten zen etxetik. Ez dut ezer jakin, baina, zerbait gertatu zaie).

3.- *Neár-málkuk*. Negar malkoak (“lágrimas”). *Barri txarra emonetzanin, ukabillalakoxe near-malkuk urtetzazen* (Berri txarra eman nionean, ukabilaren neurriko negar malkoak atera zitzaizkion).

4.- *Neár-muxingak*. Zinkurinak (“lloriqueos”). Juan Martin Elexpuruk (449) dakarrenez, Osintxun *negar-muskirixua* eta Toribio Etxebarriak (569) diogunaren arabera Eibarren *negar-muzkurixua*. *Onek umionek sarri etteottuz near-muxingak* (Ume honek sarri egiten ditu zinkurinak).

5.- *Neár plántak*. Benetako negarra barik negar itxurak (“fingimiento del lloro”). *Ori ezta benetako nearra. Near plantak etten dabill. Kasoipez!* (Hori ez da benetako negarra. Negar itxurak egiten ari da. Ez egin kasurik!).

6.- *Nearrai emón*. Negarrari eman, negarrez hasi (“echarse a llorar”). *Ze pasazan entzubanin, nearrai emotzan* (Zer gertatu zen entzun zuenean, negarrari eman zion). *Barrez-be asi zeinkin, bañe, nearrai emotzan* (Barrez ere has zitekeen, baina, negarrari eman zion).

7.- *Nearraldixe*. Negar saioa (“llorera”). *Oñetakutizela ta eztizela ederra eiñddau nearraldixe* (Oinetakoak direla eta ez direla, negarraldi ederra egin du). *Nearraldixe botarot eta trankill geldittuna* (Negar saioa egin dut eta lasai gelditu naiz)

8.- *Neár-zizpuru*. Negar-hasperena, negar-zizpurua (“suspiro de llanto”). *Entzuzuz zueneko umin near-zizpuruk? Sentimentuaz eiñddau near* (Entzun al dituzu zuen umearen negar-zizpuruak? Sentimenduz egin du negar).

9.- *Neár-zotiñe*. Negar-zotina (“gimotea”). *Near-zotiñe errez etten dau orrek* (Negar-zotina aise ateratzen zaio horri).

Horrela negarrez ari denagatik *near-zotinke* (negar-zotinka) ari dela esaten dugu. *Gox guztin eongazta near-zotinke* (Goiz osoan aritu zait negar-zotinka).

NEARTIXE

Negartia (“llorón/a”). Erraz eta maiz negar egiten duena. Batez ere umeengatik esan ohi da. *Umik danak ezti neartixak ixaten* (Ume guztiak ez dira negartiak izaten). *Gurik ume neartixak ixantzin. Gabaz near asko etteben, eta eunez-be bai* (Gureak ume negartiak izan ziren. Gauez sendo egiten zuten negar, eta egunez ere bai).

NEGOZIAN TI

Tratularia (“negociante”). *Ori negoziantire. Ori eztabill debalde* (Hori tratularia da. Hori dohainik ez da ari).

Irabazirik gabe hatz bat mugitzeko prest ez dagoena; dohainik ezer egiten ez duena. Eta itxuraz horrela jokatzan badu ere, beti egongo da irabaziaren esperoan.

NEGOZIXU IPIÑI

1.- Denda ipini (“montar una tienda”). *Iñakik-eta, negoziXu Mollan ipiñirabe* (Iñakik-eta, denda Nasa Kanean ipini dute).

2.- *Negozixu ibilli*. Era guztietako ekintzan, joan-etorrietan, beti irabazten irteteko eta sekula dohainik ezer ez egiteko helburuaz. *Negozixun dabillena* beti ari da irabaziaren atzetik. *Orrettetabill negoziXu!* (Horrek darabil negozioa!).

Gorago aipatu dugun konnotaziorik gabe ere erabiltzen dugu berba hau, galdetzen duenak arazoa edo gaia ezagutzen ez duenean. *Ze negoziXu dabizue?* (Zertan ari zarete?). *Orrek negoziXu garbirik eztabill* (Horrek negozio garbirik ez darabil eskuartean).

NEGÚ

Negua (“ivierno”). Berba hau bi erataria helduko zaigu gure belarrietara: *negu* eta *neu*. *Negu luzi ettengazkun eta uri motza* (Negua luzea egiten zitzagun eta uda motza).

Temperatura gogorregiak ez izan arren, gure neguak beti ziren hezeak, euritsuak, elurtsuak; tarteka izotza ere agertzen zen. Eta egoera horri aurre egiteko baliabide eskasak zeuden. Arrantzale soilentzat, berriz, neguak beti gertatzen ziren deserosoak. Horregatik neguari era honetako adjektiboak ezartzen zitzaizkion: *otza, luzi, goorra, baltza, gorrix*. *Negu gorrixin ganorazko erropabaik ibiltten giñan* (Negu gorrian, ganorazko arroparik gabe ibiltzen ginen). *Ne(g)u gorrixin-be itxoso baltzea jun birrixatezan* (Negu gorrian ere itsaso beltzera joan behar izaten zen). *Amen beti ixan da negu illune ta baltza* (Hemen negua beti izan da iluna eta beltza).

NEKETSU

Neketsua, nekosoia (“agotador/a”, “fatigoso/a”). *Biar* (lan) berbari ezartzen zaion izenondoa: *biar neketsu. Ondar karriue biar neketsu ixaten da* (Hondar garraioa lan neketsua izaten da). *Biarra eiñbiarra berez da neketsu; baiñe, biar batzuk beste batzuk baño neketsuauak ixatendiz* (Lana egin beharra berez da nekosoia; baina, lan batzuk beste batzuk baino neketsuagoak izaten dira).

NÉKEZ

Nekez (“difícilmente”). *Nekez ikusikoXu ori parrandan* (Nekez ikusiko duzu hori parrandan). *Nekez ikusikoXu zure laune txikitu paaten* (Nekez ikusiko duzu zure laguna basoerdia ordaintzen).

NERBIXU

1.- Nerbioa, garra (“energía”, “vitalidad”). *Nerbixobaiko pertsoni* (Pertsona geldoa).

2.- *Nerbixuk alterata*. Nerbioak gainez egin eta bere onetik irtenda (“alterado/a”). *Eztai ze pasaakon, bañe, nerbixuk alterata ebillen* (Ez dakit zer gertatu zaion, baina, bere onetik irtenda zebilen).

NERBIXUTAKU

Buruko gaitza, depresioa (“depresión”). Nerbioak menperatu ezina, gaixotzeraino. *Nerbixutaku allaako* (Nerbioetatik jota dago). *Nerbixutaku emon eidotza* (Nerbiotakoak eman omen dio).

NESKÁ ZÁRRA

1.- Neska zaharra (“solterona”). Hogeita bost urte ingurura heldu eta ezkontzen ez zen neska: *nezka zarra*. Eta beranduago ezkontzen zenagatik horrelakoak entzuten genituen: *Ori neskazartute ezkondu zan* (Hori neskazahartuta ezkondu zen). *Neskazarra alkarreaz naiku ondo konpontzezin* (Neskazarra elkarrekin nahiko ondo konpontzen ziren).

Garai hartan moja joaten ez zen emakumeak bi aukera besterik ez zituen: ezkondu ala neska zahar geratu. Gaur egun aukerak ugaritu egin dira.

Gure inguruan, edo behinik behin, ezagunak zitzaizkigunak, ezkondu gabe neska zahar geratu ziren emakume batzuk aipatuko ditut: *geure ixiko Klara ta ixiko Purita, Jospantonineko Bittori, Iñazio Ojaleteruneko Felisa eta Kontxa, Rosario Gatzerre, Euxebe Bolero, elixopeko estankuko Zizili, drogexako Maiapaz*.

2.- Neskazarra, perloia (“garneo”). Itsas hondoan harrapatzen den arrain jangarria. Perloi beltzaren tankerakoa, baina argiagoa eta gorriagoa. *Neskazarra baño naxa perloi baltza* (Neskazarra baino nahiago perloi beltza).

Perloi gorriari, *kolondriñe* deitzen diogu, eta *kolondriñe* handia denean, *neska zarra*. Hau ederra izaten da jateko. Ikus, *perloi* (PERLOI, 1).

NESKÍ

1.- Neska (“chica”). Gure inguruan, auzoan, neska ugari bizi zen, baina, gu ez ginen enteratzen. *Néskak alkarreaz ibilltzezin de guaz ezeuken parteik* (Neskak elkarrekin ibiltzen ziren eta gurekin ez zuten inolako harremanik).

Garai hartan gure auzoko (*etxebarruko*) neskak: *Eduarne (Goiko Torreku) Teese, Liñe, Maria Pura, Xarita, Karmele, Karmele (Bizkaia), Maiteder, Itziar, Angelita, Begoñita, Jone, Margaita, Divina, Liñe, Frantziskita, Begoñe, Manolita (on Imanole), Lurdes, Eduarne, Rosita*”.

2.- *Néska(k) neskakiñ*. Neskak neskekin (“las chicas con las chicas”). Batzuetan, esaera laburtze aldera, lehen zati hau baizik ez zen esaten. Ordea, beste zenbaitetan osorik eta ozen botatzen genuen: “*neska(k) neskakiñ, mutillak mutillakiñ*”. Aukera zetorren aldi oro barren-barrenetik ateratzen zitzaigun, eta harro gainera. Ordea, alde zurretik lana egina zegoen. Helduek, hezitzaileek, ume-umetatik irakasten ziguten neskak eta mutilak elkarrekin “nahastea” ez zela komeni. Badaezpada ere bananduta. Hori umetan. Nerabezaroan eta gaztaroan, oster, gauzak eta joera naturalak bere onera etorri eta orduan hasten ziren neska-mutilen arteko lehen harreman saiakerak. Baina, hauek hurbiletik zainduak izaten ziren. *Andra batek esazta zueneko neskí domekan plazan mutillakiñ baltziuan ikusibela* (Emakume batek esan dit zuen alaba igandean plazan mutilekin dantza lotuan ikusi zutela).

NEU

1.- Ni, neu (“yo”). *Ni ena akordaten ori zelan izantzán* (Ni ez naiz gogoratzen hori nola izan zen). *Neu etorri nittan aringaingan etxea amai laguntzea* (Neu etorri nintzen korrika etxera amari laguntzera).

2.- *Neu-be zeuazna bai!* Ezta pentsatu ere! (“no estoy conforme”) Ezadostasuna agertzeko erabiltzen den esaldi hau ironiaz esaten denez, justu alderantziz ulertu behar, hots, ez nagoela ados; solaskidearekin ez natorrela bat, alegia. *Ori obra guztioi sei illabetin amattukorabela esazu? Neu-be zeuazna-bai!* (Obra guzti hori sei hilabetea bukatuko dutela esan al duzu? Ezta pentsatu ere).

3.- *Neu ená*. Ni ez nago horretan, ez dut uste, ni ez nator bat esaten duzunarekin. Testuinguruan adierazi denarekin ezadostasuna. *Neu e(z)na* (Ez nator bat). *Berak baietz esan dau bañe, zeuk usteozu a goxeko bostetako etorrikorala? Neu ena!* (Berak baietz esan duen arren, zuk uste duzu hura goizeko bostetarako etorriko dela? Ez dut uste).

Neu-be bana, bai! Gauza bera, hots ezadostasuna, baina ironiaz esana, alderantziz ulertzeko.

4.- *Ni neu*. Ni, behinik behin (“yo, al menos”). Aditzaren arabera, *ni* edo *nik*. *Ni neu, enu orreaz amendixeik aurraxe-be* (Ni behinik behin horrekin ez noa hemendik horra ere). *Ni(k) neuk amai enetzake olako berbaik esango* (Nik behinik behin, amari ez nioke horrelako hitzik esango).

NEURE ARTEKU

Zerbaiti buruz batek izan dezakeen aparteko kezka. Itxuraz gauzak ongi joan arren, dena ongi loturik ote dagoen zalantza. *Nik jenti trankill eta pozik ikusteneban; bañe, nik baneukan neure arteku* (Nik jendea lasai eta pozik ikusten nuen, baina, nik banuen ezkutuko, barneko, kezka).

NEURE JESUKRISTO JAUNE

“*Jesukristo nere Jauna*” hitzekin hasten zen otoitz jakin bat (“Señor mío Jesucristo”). Guri txikitari esaten zigutenez (bai etxean eta bai elizan), heriotzako orduan otoitz hori esanez gero, “salbazioa” seguru zegoen. Beraz, heriotza hurbil ikustean horixe errezatzeko aholkua ematen zen: *Erreza, ardura baik*, “*Neure Jesukristo Jaune!*” (“*Jesukristo nere Jauna*” errezatzeko garaia duzu).

NEURRIXAK ARTÚ

Neurriak hartu (“tomar medidas”). Honen ordeztan, *medidak artu* ere entzuten da gure artean. Neurriak hartzera (“a tomar las medidas”). Trajea edo soineko berria egiteko (*ezkontzi ero komuniñoi zanin*). Jostunarengana edo sastrearengana joan behar zen, baina ez “neurriak hartzera”, neurriak hartzen zituena jostuna izaten baitzen. Ezkontza edo “komuniotik” aparte ez zen neurririk behar: amak egiten ez bazizkigun, anaia edo lehengusu zaharragoren bati txiki geratutako galtzak janzen genituen. Gainera, “*zeutzako eiñdde baño obetuaakazuz*” (zuretzat eginak baino hobeto dituzu) esaten bazizuten, txintik atera gabe, jantzi eta kalera, ispiluan begiratu gabe. *Neurrixak zetako?* (Neurriak zertarako?).

Honenbestez, hiru ogibide etortzen zaizkit burura neurriak hartzeari estu lotuak: arotza, sastrea, eta jostuna. Hauek ezin zuten ezertan hasi neurriak hartu gabe. *Korpion (arotza) etorrirre neurrixak artzea* (Korpeon etorri da neurriak hartzera). Iturgina ere etortzen zen etxera noizetik noizera. *Putzaz bentako kristala apurtuorou, te Mauro etorrirre medidak artzea* (Gomazko baloiarekin kristala puskatu dugu, eta Mauro etorri da kristalaren neurriak hartzera).

NEURRIZ

Neurriz (“con moderación”). *Gauza guztik enbirdiz neurriz* (Gauza guztiak egin behar dira neurriz).

Ardo botila (ardo beteta) aurrean, taberna batean eserita zegoen arrantzale zahar batek, *neurriz* edateko aholkua eman zionari, honela erantzun zion: *Nire neurrixen auxera* (Nire neurria hau da).

NEURTU

Neurtu (“medir”). *Auxe tela zatixau neurtu biot, ia erropi etteko allateaztan* (Ehun zati hau neurtu behar dut, soinekoa egiteko aski izango dudana jakiteko).

Beti entzun izan genuen aholkua: *Zeozar ebai aurretik iru bidar neurtu* (Zerbait moztu edo ebaki aurretik hiru aldiz neurtu).

NEUTATTEN BAT

Nik dakidan bat (“uno/una que sé yo”). Nor edo nork kasuan erabiltzen dugu, aditzaren arabera. Hizketan ari direnentzat esanguratsua izan den pertsona jakin bat gogorarazten da. *Neutatten bat*

amen baleo, gauzak beste era batea engo littakez (Nik dakidan bat hemen balego, gauzak beste era batera egingo lirake). *Neutatten batek beran andri olaik jantzitte ikusiko baleu...* (Nik dakidan batek bere emaztea horrela jantzita ikusiko balu...). *Neutatten batek ez gattu ikusten!* (Nik dakidan batek ikusiko bagintu!).

NEZESIDADI

Premia (“necesidad”). Honen ordeztu *premiñi* ere maiz erabiltzen da. *Orrenbeste diro eukitte, ze nezesidadeauke orrek olaik, eskalimorun ibilltteko!* (Horrenbeste diru izanda, ze premia du horrek, horrela, eskaleak bezala ibiltzeko!).

NIÑÓS PÓBRES

“Niños pobres eune”. “Ume behartsuen eguna” (“Día de niños pobres”). Deitura hori eman zioten egun horri garai hartan Ondarroako “Acción Católica” elkartearen aritzen ziren emakumeek (Paz Arruti, Begoña Zarraga, Eusebi “*Bolero*” eta abar); parrokoaren (Don Pedro Arakama) inguruan aritzen zirenek. Helburua: herriko familia behartsuetako umeen artean arropak eta oinetakoak banatu. Nork erabakitzen zuen nor zen behartsua? Goian aipatutako emakume horiek. Itxura denez lehen baldintza aita marinel soila izatea omen zen. Baina baxurakoa. Izan ere, arrasteko txaluparen batean jarduteak irabazi hobe zuela suposatzen baitzuen (baitzuten). “*Celedonioko eskolak, 1929-2004*” liburuak (Argia Garrido Beristain) egun horri buruzko lekukotzak jasotzen ditu. Edurne Arkotxak dio, andereñoak egun horretarako zerrenda egiterakoan, “*Arrastin atte eztauketak esku altsa*” esan omen zuen. Berak eskua jaso bai, baina, andereñoak zerrendatik kanpo utzi omen zuen. Orduan berak andereñoari zergatia eskatuz honela galdetu omen zion: *Ni fuera zeattik? Gure atte eztabill arrastin* (Ni zergatik utzi nauzu zerrendatik kanpo? Gure aita ez dabil arrasteko txalupetan). Andereñoaren erantzuna: *Baño zueik baakazue diru* (Baina zuek dirua baduzue).

Egun horretan, “ume behartsuen” artean arropak eta oinetakoak banatzeaz aparte, *Celedonio* eskolako jolaslekuan biltzen ziren ume guztiei ogia, txokolatea eta irasagarra (*menbrillu*) ematen zieten. Mari Tere Iramategik honela dio (136): *Nitzat urteko egunik onena... Ogixe txokolatiaz eta menbrilluaz jan; etxin ez geunkana...* (Niretzat urteko egunik onena... Ogia txokolateaz eta irasagarraz jan; etxean ez genuena...).

Noski, egun horretan banatzen ziren arropak ez ziren jasotzen zuenarentzat neurritik eginikoak. Herriko dendak emanikoak edo norbaitek eginikoak izaten ziren. Garai hartako joerari jarraituz, beti ere handiagoak, luzaroan irauteko. Horregatik, norbait handiegi zuen jertseren (nahiz beste prendaren bat) bat ikustean “*Niños pobresko moruko jertsu*” (“Niños pobres” egunean banatutakoa ematen du) esaten zen.

“Niños Pobres eune ixatezanin errekreuan bokadillu emoteben. Bokadillu danontzat eotezan, baño, erropi-ero, zapatak-ero, jertsu emoteotzen, ba eurai ereizten gakuenai, pobrienai-ero, nezesidade gexen eukenai. Guri sekule eztozkuen emoten ixte. Da aumak (Maria Dominga) preunta etteoztan: “On-be eztoztue emon ixte?”. Nik ezetz. Da etortzen gako illero-illero bikaxu, Don Pedro konfesatea. Gero komuniñoi-be ekarteotzan, entradi jantzitte-ta, baakixu! Aumak bikaxu esatzan-ze: “Jaune! Gauza bat esan bitzat. Gure umi juten da orra, “Niños Pobres”ea, ta ezta ixte ekarten”. “Bueno, zueik aberatsazate-ta”, bikaxuk. “Gu aberatsak? Sei launga soldata bakarraz”, aumak. “Bai, baño, zueitakazue ganori”, bikaxuk. Kontuxu aberatzasune axe zan: ganori”. (Bengoetxea Burgoa Trini).

(“Niños Pobres” egunean atsedendian ogitartekoa ematen zuten. Ogitartekoa denontzat egoten zen, baina, arropa, oinetakoak, edo jertsea, ematen zioten beraiei iruditzen zaienei, behartsuenei edo premia handiena zutenei. Guri ez ziguten sekula ezer ematen. Eta amonak galdetu egiten zidan: “Orain ere ez al dizute ezer eman?”. Nik ezetz. Eta hilero-hilero parrokoa, Don Pedro, etortzen zitzaion konfesatzera. Gero komunioa ere ekartzen zion, ataria ongi apainduta, noski. Amonak honela esan zion parrokoari: “Jauna gauza bat esan behar dizut. Gure umea joaten da “Niños Pobres”era eta ez du ezer ekartzen”. “Bueno, baina, zuek aberatsak zarete”, parrokoak.

“Gu aberatsak? Sei lagun bizi gara soldata bakarrarekin”, amonak. “Ordea, zuek ganora daukazue”, parrokoak. Dirudienez aberastasuna horixe zen: ganora).

NO

Ezezkako esaldia esan orde, baiezka esan eta ondoren, tonu berezian botatzen da gaztelaniako ezezkoa (“no”), aurreko guztia alderantziz uler dadin. *Ederra eongora ori! No!* (Hori ezin da ederra egon / Horrek oso txarra egon behar du nahitaez).

NÓBE

Bista onik ez zuelako asmatu zion “*Nobe*” (“no ve”) goitizena.

Eun baten, barran, karabiñerun kaseti eotezan lekun, arlanpa ingurun, launakiñ fuelin dabillega, baloi baten-batek txuta, ta Nobek, baloi ureta juntzalakun dzanga baloiñ atzetik. Bañe, baloi liorrin sare tartin enpatxata geatu zan, an ingurun ordun saregillik sarik konpontzen da ibillttezin-de. Baloi liorrin de bera uretan. Andik aurea, Nobe.

(Egun batean portuan, karabineroen txabolatxoak egoten zen lekuan, arrapala inguruan, lagunekin futbolean ari zela, norbaitek baloia jo, eta “*Nobé*”k, baloia uretara joan zelakoan, uretara murgil baloiaren atzetik. Ordea, baloia sare artean kateaturik geratu zen, inguru hartan orduan saregileek sareak-eta konpontzen aritzen baitziren. Baloia lehorrean eta bera uretan. Handik aurrera “*Nobe*”). Nik, erositako prezioan saltzen dut; horrelaxe kontatu didate.

“*Nobe*”ren izen-deiturak: Amado Lorenzo Martinez. Santander ingurukoak omen ziren. Gurasoekin lau seme-alaba etorri ziren: Santi, Vitor, “*Nobe*” eta Balbina. Heldu zirenean Goiko Kanean jarri ziren bizitzen, baina Ipar Kanean zeukaten biltegia, eta hantxe egiten zituzten barkilloak. Anaia zaharrena, Rufinaren senarra, zuhaiztiaren (*alamera aurrin*) parean egoten zen barkilloak saltzen, ontzi gorri dotorea aurrean zuela. Horregatik *barkilleru* ere deitzen genion. “*Nobé*”ri “*Barki*” ere deitzen zioten. “*Nobé*”ren anaia zaharrena, Santi, *Etxetxikiko* Rufinarekin (“*Rufinita*”) ezkondu zen.

“Nobe abille zan bizikletan. Alameratik asi tte Antiure arte-be jutezan a bizikletan. Gañea batzutan, ortxe aldatzin gora atze-atzerutz-be bai bizikletan. Famau zan”. (Arrizabalaga Juan Jose).

(“*Nobe*” trebea zen bizikletan. Zuhaiztitik hasi eta *Antiguaraino* ere joaten zen hura bizikletan. Gainera, batzuetan, hortxe aldapan gora atzeraka ere joaten zen bizikletan. Abila zen).

Familia honi buruzko informazioa Miren “*Kantaleko*” eta bere seme Juan Jose eta Santiren artean osatu didate.

NOBENI

Bederatziurrena (“novena”). Garrantzizkoena, *Amabirjiña Antiukun nobeni* izaten zen: Abuztuan, Andre Mari egunaren aurreko bederatzi egunetan *Antiguan* (herriaren goiko aldean dagoen baseliza) Ama Birjinari egiten zitzaizkion (zaizkion) otoitz eta abesti bereziak. Bederatziurren horretako elizkizunak iragartzeko ere kanpai bereziak jotzen zituzten *Antiguan*; herri osoan argi eta garbi entzuten zirenak. Ez joatea ez zen izaten kanpaiak entzuten ez zirelako. Ikus, *beatziurrena*. Gaur egun ere *Antiguako* Amaren bederatziurrena egiten da.

Ordea horretaz aparte bederatziurrena beste Ama Birjina eta santu batzuei ere egiten zitzaien. Hori guk ez genuen kontrolatzen, baina, bai gure amak eta izeba Klarak.

NOBEDADI EIÑ

1.- Konortea galdu, zorabiatu, ondoeza egin (“desmayarse”). *Bazkaltzen geuazela amai nobedadi eiñgako* (Bazkaltzen geundela amari ondoeza egin zaio).

2.- *Nobedadi euki*. Ondoeza izan (“desmayarse”). *Goiko attittak nobedadi eukiban da mediku erutzen* (Goiko aitonak ondoeza izan zuen eta sendagilea eraman zioten).

NOBIXA-NOBIXUK

Andregaia eta senargaia (“pareja de novios”). *Miren eta Antonio nobixa-nobixutiz* (Miren eta Antonio andregai eta senargaia dira). *Pedro eta Manuela nobixa-nobixuk ixantzin* (Pedro eta Manuela andregaia eta senargaia izan ziren).

NOBIXI

1.- Andregaia (“novia”). *Ori neskioi Andresen nobixire* (Neska hori Andresen andregaia da). Andregaia (*nobixi*) zer egin zitekeen?: *topa, artu, euki ero laga* (aurkitu, izan edo utzi). *Orrek enbileuke nobixi topa ta ezkondu* (Horrek egin behar luke, andregaia aurkitu eta ezkondu). *Nobixaik eztakazu?* (Ez al duzu andregairik?).

2.- *Nobixi lagá*. Mutilak andregaia utzi (“romper las relaciones con la novia”). Kasu honetan erabakia hartzen duena mutila da. *Julianek nobixi lagarau* (Julianek andregaia utzi du). *Nobixi lagarot* (Andregaia utzi dut).

“K” batek esaldiaren adiera erabat alda dezake: *Nobixi lagati eta nobixik lagati ezta bardin* (Andregaia uztea eta andregaiak uztea ez da gauza bera).

3. *Nobixi topá*. Andregai aurkitu (“encontrar novia”). *Nobixi artu*, sinonimoak ere hedadura zabala du. *Nobixi topa ta ezkonduzattez albaitt ariñen* (Andregaia aurkitu eta ezkondu zaitez lehenbailehen).

NOBIXOTAN

Nobio garaian, nobiotan (“siendo novios”). *Nobixotan ixe eunero juten giñan Artantzir* (Nobiotan ia egunero joaten ginen Lekeitio bidera). *Nobixotan kalma ta bare ixatezan; ezkondu gero astezin denporalik eta aldatzak* (Nobiotan gauzak bare-bare joaten ziren; ezkondu ostean hasten ziren ekaitzak eta aldapak).

NOBIXU

1.- Senargaia (“novio”). *Margaitan nobixu mutrikuarrara, eta Rositana markiñarra* (Margaritaren senargaia mutrikuarra da, eta Rositarena markinarra). Senargaia zer egiten zen: *topa, artu, euki ero laga* (aurkitu, hartu, izan edo utzi). *Ondioik eztakazu nobixoik?* (Oraindik ez al duzu senargairik?). *Nobixu topa ta ezkonduzattez ariñ* (Senargaia aurkitu eta ezkondu zaitez berehala). *Nobixu lagati baño obara artzi* (Senargaia uztea baino hobe da hartzea).

Anuntxik eukan nobixu Elgoibarku, da mutillak geure etxea bixaltzeban karti amak ez jakitteko. Gure amak baekixen zeñentzako zan, bañe, nik amai enetzan esan nobixo kontoik eta olakoik. Errixan jentik baekixen nobixu eukana. Anuntxi iñok ezaban ikusten kanpoko nobixu eukalako. Inbirixi! Zemabidar entzun dau arek: “Kanpoko intxaurrak zaata andixe. Etxea ekarri, eta ustelak”. (Elu Ibaibarriaga Miren Garbiñe).

(Anuntxik senargaia Elgoibarkoa zuen, eta mutilak gure etxera bidaltzen zuen gutuna, amak ezer jakin ez zezan. Gure amak bazekien norentzat zen, ordea, nik amari ez nion aipatu senargai konturik eta horrelakorik. Herrian jendeak bazekien senargaia zuena. Kanpoko senargaia zuelako Anuntxiri inbidiaz begiratzen zioten. Hark zenbat aldiz entzun behar izan du: “*Kanpoko intxaurrak zarata handia. Etxera ekarri, eta ustelak*”).

“*Urrutiko intxaurrak hamalau, gerturatu eta lau*” esaera zaharra makina bat bider entzun izan dugu. Ordea, Miren Garbiñek emandakoa niretzat berria da.

2.- *Nobixu lagá*. Senargaia utzi (“dejar al novio”). Kasu honetan erabakia neskarena da. *Rosariok nobixu baeukan, bañe, laga eiñddau* (Rosariok senargaia bazuen, baina, utzi egin du).

3.- *Nobixu topá*. Senargaia aurkitu (“encontrar novio”). Batzuetan nork nor aurkitu duen jakiten ez da erraza izaten. Gainera, senargaia edo andregaia ez da perretxikoak bezala “topatzen”. Baina, guk horrela esaten dugu. *Maisolek nobixo barrixe topa eidau* (Mari Solek senargai berria aurkitu omen du).

NOK

Nork (“quién”). Gure belaunaldikoek eta ondorengoek, honen ordeaz *zeñek* erabili izan dugu. Ordea, gure aurrekoek *nok* galdetzailea ere maiz erabiltzen zuten. *Nok esangoban ori orreta allako zanik!* (Nork esango zuen hori horretara iritsiko zenik!).
Gure amak (*Mirentxuko* Mirenek), behinik behin, sarri-sarri erabiltzen zuen galdetzaile hau.

NOKOTIN

“Knock out” (“K.O.”, “kao”). Boxeoan, konorte barik lagatzea. *Emotza ukabilkazu te nokotin lagarau* (Ukabilkada eman eta konortetik gabe utzi du). *Kalin jausi tte ainbeste denporan eontzan nokotin* (Kalean erori eta denbora luzean egon zen konortetik gabe).
Berba hau berez boxeoko berba izan arren, beste testuinguru batzuetan ere erabiltzen zen.

NONOA

Nonbaitera, nora edo hara (“a alguna parte”). *Nonoa juti pentsaten gendunin lelengo etxin esanbizan* (Nonbaitera joatea pentsatzen genuenean, lehenik etxean esan behar izaten zen).

NÓNUN

Nonbaiten (“en alguna parte”). Guk *núnun*, baina, gure aurrekoek *nonun*. *Amen ezpara-be nonun eongora* (Hemen ez baldin badago ere nonbaiten egongo da).

NORABUENI EMÓN

Zoriondu, zorionak eman (“dar la enhorabuena”). *Euskal Herriko kosta guztin eurak ixandiz atunik gexen atraparabenak. Emotzazu norabueni?* (Euskal Herriko kosta osoan eurak izan dira hegaluze gehien harrapatu dutenak. Eman al dizkiozu zorionak?). *Estropari irabazibenin, mundo guzti erramolaxai norabueni emoten* (Estropada irabazi zutenean denek arraunlariei zorionak ematen).

Norabueni jaso edo eman zela esaten zen zorionak jaso edo ematen zirenean. Beraz, *norabueni* gauzatzeko “*zorionak*” berbarekin baliatzen ziren.

- *Norabueni emotzazu?* (Zoriondu al duzu?)

- *Bai. Esatzat “zoixonak”* (Bai. Esan diot, “zorionak”).

Berba hau gure aurreko belaunaldikoek erabili eta ondoren galduz joan denez, egun *norabueni* ez da ematen *zorionak* baizik.

NORESTEAKA JUN

Itsasora irten eta ipar-ekialderantz jo (“hacia nordeste”). *Itxosa urtenaz batea noresteaka asi giñan* (Itsasora irten bezain pronto ipar-ekialderantz jo genuen).

NÓRMAL

Natural, normaltasunez (“con naturalidad”, “con normalidad”). *Nik normal berba eitzat eta bera zaataka asiazta* (Nik normaltasunez hitz egin diot, eta bera oihuka hasi zait).

NORTEKO AXÍ

Ipar haizea (“viento del norte”). *Norteko axi ezta epel-epela ixaten, bañe, ori baño otzaua ixaten da iparra* (Ipar haizea ez da epel-epela izaten, baina, hori baino hotzagoa izaten da ipar-ekialdeko haizea).

Ondarroako abesti batean haize honi egiten zaio aipamena: *Kuadrillak batzen gera Zubi Zarran azpira; guazen itxas bistara kamiño berrira. Mendebal, **nortekoaxe**, ipar pikarua; arek ematen digu sarri endrerua*. Doinu atsegina du, koadrilan gustura kantatzeko modukoa.

NOTEFIXAKU

Konfiantzarik ematen ez duena, fidagarria ez dena; pertsona, tresna, gauza edo beste zernahi (“que produce desconfianza”). Jatorria argi dago: “no te fíes”. *Ontzungen ona etorri zan morroi notefixakuzan* (Aurreko batean hona etorri zen gizonezkoa ez zen fidagarria).

NOXIPEIÑ

Noizbehinka, noizetik noizera (“de vez en cuando”). *Eurak asko ezti etorten onutz; geu jutenga noxipeiñ* (Beraiek ez dira maiz etortzen honantz; gu joaten gara noizbehinka). *Noxipeiñ alkarreaz olako bazkai bat ettik eztauke kalteik* (Noizbehinka elkarrekin horrelako bazkari bat egiteak ez du kalterik).

NUN

Non? (“donde”). Galdera hau egiten duenari, erantzun zuzenik ez zaionean eman nahi, beste hau esaten zaio: *Popan mun* (Ipurdian musu).

NUNDINOAKU

Nondik norakoa (“de qué procedencia”). *Ori mutilloi nundinoakure?* (Mutil hori nondik norakoa da?).

Ordea, galdetzaile honek gure artean beti izan du konnotazio makurra. Izan ere, galdetzaile hau erabiltzen duenarentzat, egoera susmagarria gertatzen den seinale izaten da. *Nundinoako dirutabizuz?* (Nondik norako diruak dituzu?). *Nundinoako launerozu ori* (Nondik norako laguna duzu hori).

Galdetzeko

1. NABARRIKI: Juli errepuertoneko krixarin ixena:
2. NAI BE!
3. NAPARRA-PIKATU ze alde dagoen ASTANAPARRIXE
4. NAKARRA: Boni, Euzkiñe Txailan gixona, anaxe gaztiaua...zeintzuk zin?
5. NARRAS / NARRASA
6. NASAITTASUNE??
7. NASAXERI??????
8. NASTOSU? .....Pertsonakatzik?(**Nasteru eta nastosu / nastosi??**) **Biak begiratu**
9. NAZKA: nazkagarrixe, nazkagarrittasune, nazkagarrikexi. Erabili izan dira?
10. NEARRALDIXE??
11. NEKETSU
12. NEKI
13. NEKOSU
14. NEURRI-NEURRIXAN
15. NIAZKUK EIZUZ
16. **NOBE (No ve)????? Amado Lorenzo (Rufinaren koñatua) Jon. Zer gertatu zitzaion; zergatik esaten zioten nove?**
17. NOKOTIN LAGA
18. NOXIPEIÑ?

BIBLIOGRAFIA

GARRIDO, Argia, *CELEDONIO ESKOLAK, 1929 – 2004*, Iruñea, 2004.